

10. YILINDA LAODIKEIA
(2003-2013 Yılları)

LAODIKEIA ÇALIŖMALARI 3

10. YILINDA LAODIKEIA
(2003-2013 Yılları)

Celal ŖimŖek
(Editör)

Laodikeia 2002

Laodikeia 2013

Laodikeia alışmaları 3

10. YILINDA LAODIKEIA
(2003-2013 Yılları)

Celal Şimşek
(Editör)

© 2014 Ege Yayınları

1. Baskı

ISBN 978-605-4701-36-0

Ön kapak fotoęrafları

Sol üst: Kuzey (Kutsal) Agora Doğu Portik

Saę üst: S. Severus Nymphaeumu'ndan Leopar kabartmalı friz

Sol alt: Laodikeia Dikenli Keleri (Laudakia Stello)

Saę alt: Laodikeia Kilisesi'nden mozaik detayı (Polykarpos Protodiakonos Epoiesia)

Arka kapak fotoęrafları

Üst: ömlek, M.Ö. 5500

Alt: Kazıma kabartılı tabak, M.S. 6. yy.ın sonları

Yayınevi

Ege Yayınları

Abdullah Sokak, No: 17, Taksim, 34433 İstanbul/Türkiye

Tel: +90 (212) 244 7521 Faks: +90 (212) 244 3209

E.posta: info@zerobooksonline.com

www.egeyayinlari.com

Baskı

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Őti.

100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İstanbul

Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99

Sertifika No: 29487

*Laodikeia'ya gönül ve
emek verenlere ithaf olunur...*

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sunuş	ix
Önsöz	xi
Laodikeia Arkeolojik Alanı	1
<i>Archaeological Site of Laodikeia</i>	7
Celal Şimşek	
Lykos Vadisi İçinde Yer Alan Laodikeia <i>Laodikeia in the Lycos Valley</i>	
Celal Şimşek	33
Laodikeia'dan Batı Anadolu Erken Tunç Çağı'na Yeni Katkılar <i>New Contributions to the Western Anatolian Early Bronze Age from Laodikeia</i>	
Umay Oğuzhanoğlu	71
Laodikeia'nın İlk Yerleşimi: Asopos Tepesi <i>First Settlement of Laodikeia: Asopos Hill</i>	
Erim Konakçı	87
Analyses of Origin for the Obsidian Found at Asopos Hill, Laodikeia <i>Laodikeia Asopos Tepesi'nde Bulunan Obsidyenlerin Köken Analizleri</i>	
Celal Şimşek – Erim Konakçı – Ernst Pernicka	123
Laodikeia'dan Yüksek Kabartmalı Friz Bloğu <i>High Relief Block from Laodikeia</i>	
Celal Şimşek – M. Ayşem Sezgin	145
Lykos Laodikeia'sından Yerel Üretim Bir Grup Seramik: Lykos Skyphosları <i>A Group of Local ceramics production from Laodikeia ad Lycum: Lycos Skyphoi</i>	
Bahadır Duman	159
Laodikeia'da Dor Mimarisi <i>Doric Architectural Elements from Laodikeia</i>	
Celal Şimşek – Barış Yener	173
<i>Kentlerden Yüce, İmparatorlara Eşit: Sofist ve Politikacı Olarak Laodikeia'lı Polemon</i> <i>Cities were his inferiors, Emperors were not his superiors: Polemo of Laodicea, Sophist and Politician</i>	
Turhan Kaçar	195
Laodikeia Merkezi Hamam 2003-2007 Kazıları ve Sonuçları <i>Excavation and Results of Central Bath Laodikeia 2003-2007</i>	
Mustafa Büyükkolancı	207

Korucuk Kurtarma Kazısında Açığa Çıkartılan Mezarlar <i>The Tombs Unearthed in Korucuk Rescue Excavation</i> Celal Şimşek – Hüseyin Baysal – Mehmet Okunak	229
Merkezî Kilise ve Çevresindeki Yapı Kalıntıları <i>Central Church and Its Surrounding Ruins</i> Celal Şimşek – Fahriye Bayram	283
Ancient mtDNAs of Laodikeia <i>Laodikeia'dan Antik Mitokondrial DNA</i> Aylin Köseleler – Mehmet Okunak	303
Denizli Eskihişar Köyü Mezarlığı <i>Eskihişar Village Cemetery</i> Kadir Pektaş	309
Laodikeia Arkeolojik Alanında Koruma Çalışmaları: Laodikeia Tapınak A Yapısı Tonozlu Mekânı'nda Yer Alan Graffitoli Duvar Sıvalarının Konservasyonu <i>Archaeological Conservation Works in Laodikeia: Conservation of the Laodikeia Temple A Vaulted Structure Wall Plasters</i> Çağrı Murat Tarhan – Erkan Baloğlu	321
Laodikeia (Hac) Kilisesi Koruma Yapısı Projesi <i>The Protection Structure of Laodikeia Church</i> Saadet Mutlu Kaytan	339
Laodikeia Antik Kenti Tapınak A Yapısında Kullanılan Mermerlerin Mineralojik ve Petrografik Özellikleri <i>Mineralogic and Petrographic Characterizations of the Marbles in the Temple A from the Laodikeia Ancient City</i> Sanem Kılınçarslan – Tamer Koralay	355
Laodikeia Antik Kenti'nin Floristik Yapısı <i>The Flora of the Laodikeia Ancient City</i> Olçay Düşen – Uygur Sarpkaya – Betül Gürcan – Özgür Gül	369
Laodikeia Antik Kenti (Denizli) ve Çevresinin Faunası <i>Fauna of Laodikeia Ancient City (Denizli) and Its Vicinity</i> Raşit Urhan – Mehmet Karaca – Esat Kızılkaya	387
Laodikeia Antik Kenti - Kazı Evi Çevresi Peyzaj Tasarım Süreci <i>Landscape design process of the excavation house of the ancient city Laodikeia</i> Ayşe Özdemir	401

SUNUŞ

Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan yaşadığımız bu topraklar, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu yönüyle Anadolu bir köprü değil, uygarlıkların iç içe yoğrulduğu, dört mevsimin aynı anda yaşandığı, adeta cennet olan bir kültür, sanat ve tabiat coğrafyasıdır. Bu topraklar, Paleolitik Dönem (Taş Çağı)'den günümüze kadar yaklaşık 40.000 yıldır kesintisiz yerleşimlere, onların uygarlıklarına, inançlarına, sevinçlerine, hayallerine ve üzüntülerine sahne olmuştur. Bu kadar zengin ve çeşitli geçmişe sahip olduğumuz için ne kadar öğünsek azdır. Bu topraklarda ilk planlı kentler kurulmuş olup bunların alt ve üst yapıları ile mimari dizaynlarına binlerce yıl sonra bile hayran olmamak elde değildir.

Denizli (Lykos) Ovası bile birçok yerleşimlere sahne olmuştur. Bu küçük ve verimli ovada Hierapolis, Laodikeia, Kolossai, Karura, Tripolis, Attouda, Trapezopolis, Thiounta gibi zengin antik kentler yer alır. Sadece Lykos Vadisi bile eşsiz tarihi kalıntılarla dolu olan bir açık hava müzesi gibidir. Pamukkale Üniversitesi olarak ilimiz ve Bölgemizdeki arkeolojik zenginliklerin açığa çıkartılması, restore edilmesi, ulusal ve uluslararası alanda tanıtılmasına büyük önem veriyoruz. Üniversitemizde arkeoloji öne çıkan bölümler arasında yer almaktadır. Bu yönüyle Laodikeia kazı ve restorasyon çalışmaları yılın tamamına yayılmasıyla, Ülkemizde bir ilktir. Üniversitemize gelen öğrenciler teorik eğitimin yanında kazı alanlarında birebir uygulamalı eğitim de alarak, daha donanımlı ve uzmanlaşmış olarak mezun olmaktadır.

Laodikeia Antik Kenti kazılarınının 10. Yılı için hazırlanan bu kitapta kendi alanlarında uzmanlaşmış farklı bilim insanları tarafından kentin arkeolojisinin yanında florası, faunası ve Türk Dönemi gibi farklı disiplinlerle birlikte ortaklaşa çalışmalara da yer verilmiştir. Bu bağlamda Arkeolojik çalışmalar geçmişte yaşayanların bıraktıkları her türlü somut verileri değerlendirdiğinden, bu bilim dalı farklı disiplinler arası çalışmalar için çok uygundur.

Laodikeia Antik Kenti kazı çalışmaları bölgemizin geçmişle günümüz arasındaki bağlantılarının kurulmasına da büyük katkılar sağlamış ve sağlamaktadır. Bunlar içinde tekstil geçmişine ait verilerin elde edilmesi, Denizli Horozu kabartmalarınının bulunması, Denizli Ovası'nın ortasında Lykos (Çürüksu) Nehriyle beslenen gölün varlığı sayılabilir.

Üniversitemiz ismini, UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan beyaz Pamukkale travertenlerinden almaktadır. Pamukkale aynı zamanda bağrında Hierapolis Antik Kenti kalıntılarını da barındırmaktadır. Bu yönüyle Denizli bir sanayi şehrinin yanında aynı zamanda arkeolojik kentleri, doğal güzellikleri ve termal kaynaklarıyla bir turizm şehridir.

Üniversitemiz Arkeoloji Bölümü tarafından Prof. Dr. Celal Şimşek başkanlığında geniş bir ekiple yapılan Laodikeia kazı çalışmaları ile birçok eşsiz eser ortaya çıkartılarak ayağa kaldırılmıştır. Laodikeia, 10. Yılında UNESCO Dünya Geçici Miras Listesi'ne dahil edilmiştir. Bu, Üniversitemizin yaptığı kazı, restorasyonlar ve tanıtım sayesinde olmuştur. Özellikle 2008 yılında Denizli Belediyesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan protokol ile antik kentte sürdürülebilir bir kazı ve restorasyon çalışmaları sistemi kurulmuştur. Bu sayede bizler, Laodikeia'da insanların geçmişte mermeri dantele gibi işleyip ona hayat vererek muazzam sanat eserleri meydana getirmiş olduklarını görebiliyoruz. Üniversite olarak biz şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da başta Bölgemiz olmak üzere Ülkemizin kültür zenginliklerini ortaya çıkarma, yayınlama, tanıtma, bilimsel ve toplumsal katkı misyonumuza devam edeceğiz. Emeği geçen tüm ekibi kutluyorum.

Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI
Pamukkale Üniversitesi Rektörü

ÖNSÖZ

Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan yaşadığımız topraklar, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu yönüyle Anadolu bir köprü değil, uygarlıkların iç içe yoğrulduğu, dört mevsimin aynı anda yaşandığı, bir kültür, sanat ve tabiat coğrafyasıdır. Bu topraklar Paleolitik Dönem (Taş Çağı)'den günümüze kadar yaklaşık 40.000 yıldır kesintisiz yerleşimlere, onların uygarlıklarına, inançlarına, sevinçlerine, hayallerine ve üzüntülerine sahne olmuştur. İlk planlı kentler bu topraklarda kurulmuş olup bunların alt ve üst yapıları ile mimari dizaynlarına binlerce yıl sonra bile hayran olmamak elde değildir.

Frigya'nın batı sınırında Laodikeia Antik Kenti'nin de bulunduğu Lykos (Çürüksu) Ovası insanlığın en eski kalıntılarını bağrında yaşatmıştır. Ovanın kuzeydoğu yanında Çökelez Dağı eteklerinde traverten içinde kalarak günümüze kadar ulaşmış olan Homo Erectus (Kocabaş Adamı) kafatası, yapılan çalışmalar sonunda 500.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir.

Lykos Vadisi, binlerce yıldır Anadolu'nun iç kesimlerini batıya ve güneye ulaştıran önemli yolların kavşak noktasında yer alır. Bu özelliğinden dolayı küçük ve verimli ovada Hierapolis, Laodikeia, Kolossai, Karura, Tripolis, Attouda, Trapezopolis, Thiounta gibi zengin antik kentler kurulmuştur. Lykos Vadisi'nin tamamı eşsiz arkeolojik kalıntılarla dolu olan bir açık hava müzesi gibidir ve dört mevsim yeşildir. Binlerce yıl öncesinde Vadi insanı anıtsal yapılar yapmış, mermeri nakış nakış bir dantela gibi işleyerek eşsiz sanat eserleri meydana getirmiştir.

2003 yılından itibaren Laodikeia Antik Kenti'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Pamukkale Üniversitesi adına sürdürdüğümüz kazı ve restorasyon çalışmaları sonunda, Bölge ve Anadolu arkeolojisi için bir çok bilinmeyenin aydınlatılması sağlanmış ve sağlanmaktadır. Her şeyden önce Laodikeia'nın tipik bir Anadolu yerleşmesi olduğu ortaya çıkartılmıştır. Kentin bir Hellenistik Dönem kuruluşu olmadığı tespit edilerek, arkeolojik verilere göre yerleşim tarihi M.Ö. 5500 yılına kadar geriye götürülmüştür. Bu sayede antik kaynakların sözünü ettiği Rhoas ve Diospolis yerleşimleri Asopos Tepesi ve Prehistorik Batı Nekropolü'nde somut olarak ortaya konmuştur.

Kazı ve restorasyon çalışmalarının 10. yılında kentin planlaması, depremlerle yıkılıp tekrar ayağa kaldırılması, dini inançları, yapıları, lokal seramik ve heykeltıraşlık üretimleri, artık daha iyi anlaşılmaya başlamıştır. Ortaya çıkartılan yazıtlar; inançlar, kent sakinleri, dışardan gelenler, ticaret, yasalar, spor, sanat ve kültürel yaşamın daha iyi anlaşılmasına ışık tutmuştur. Özellikle nekropol alanlarında yapılan çalışmalar sonunda ölü gömme gelenekleri, mezar tipleri, sosyal yaşam ve statü gibi birçok verinin ortaya çıkartılması ve yorumlanması sağlanmıştır. Kazı çalışmaları aynı zamanda binlerce yıllık geçmiş ile günümüz arasındaki bağlantıların kurulması, flora ve faunanın da daha iyi algılanmasını kolaylaştırmıştır. Bloklar üzerinde tespit edilen Denizli Horozu, nar, haşhaş, patlıcan kabartmaları bunlara örnek olup sazan balıkları ise Lykos Ovası ortasında yer alan gölün varlığını açıklamaktadır. Bu göl Hierapolis'te ortaya çıkartılan ve iki kentin balık tutma yüzünden aralarında çıkan tartışmaları açıklamasının yanı sıra, su kaynakları bakımından Türkleşmeyle birlikte Denizli adının doğmasına da ilham kaynağı olmuştur. Kazı çalışmalarıyla aynı zamanda tekstil ve dokuma verileri de somut olarak ortaya konmuştur.

Kazı çalışmalarının 10. yılında Geç Antik Dönem'de kentin Hıristiyanlaşması ve buna Yahudi Cemaati'nin zemin hazırlaması, pagan mahallelerinin azalması ve M.S. 7. yy.da kentin nasıl taşındığının da arkeolojik verilerle

ortaya konmasını sağlamıştır. Özellikle Hıristiyanlaşma ve buna bağlı dinsel mimari, kabartmalar, mozaikler, seramikler ve yazıtlarla ortaya konmuştur.

Lykos Vadisi'nde tarih boyunca meydana gelen depremlerin bir kısmının kazı çalışmaları sonunda verilerle tarihlerinin tespit edilmesi sağlanmıştır. Lykos Vadisi içinde Laodikeia, Hierapolis ve Tripolis'te devam eden kazı çalışmaları benzerliklerin ve ayrılan yönlerin tespitini de kolaylaştırmıştır.

Laodikeia'da yapılan kazı ve restorasyonların 10. yılında, özellikle 2008 yılından itibaren Denizli Belediyesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın protokolü sayesinde, 12 ay üzerinden çalışmalar devam ettirilmektedir. Bu çalışmalarla; Doğu Bizans Kapısı, Doğu Bizans Çeşmesi, Suriye Caddesi, Tapınak A, A Evi Kompleksi, İmparator S. Severus Nymphaeumu, Kuzey Tiyatrosu Sokağı, Merkezi Agora, B Nymphaeumu, Latrina (tuvalet), su deposu, Stadyum Caddesi, Efes Portikosu, Asopos Tepesi, nekropol alanları, Laodikeia Kilisesi ve Kuzey (Kutsal) Agora, propylonlar ve portiklerinde kazı, restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmakta olup bunların çoğunluğu ayağa kaldırılmıştır.

Laodikeia Antik Kenti kazı çalışmalarının 10. yılı için hazırlanan ve Laodikeia Çalışmaları'nın üçüncü bandını oluşturan bu kitapta, farklı araştırmalara yer verilmiştir. Bu seride kazı verileri ışığında Erken Kalkolitik Dönem'den, kentin terk edilişi olan M.S. 7. yy.a kadar olan süreci içine alan farklı çalışmalar aktarılmıştır. Bunun yanında 19. yy. başından itibaren Stadyum'un doğu yanında kullanılan Türk mezarlığı, kentin flora ve fauna çeşitliliği, laboratuvar ve restorasyon çalışmaları, Laodikeia Kilisesi üst örtü projesi ve kent girişinde yer alan kazı evi düzenlemesi gibi konuları kapsayan farklı meslek gruplarının çalışmaları disiplinler arası çerçevede ele alınmıştır.

10. yılında Laodikeia'da yapılan kazı ve restorasyon çalışmalarıyla birlikte kent binlerce yıl sonra tekrar canlanmış ve Lykos'un uygarlık ışığını yaymaya başlamıştır. Artık Laodikeia Türk ve Dünya arkeolojisindeki yerini almış ve yaşayan bir arkeoloji parkı haline gelmiştir.

10. yılında Laodikeia Antik Kenti UNESCO'ya yapılan başvuru sonunda 15.04.2013 tarihinde 5823 Referans No ile Geçici Miras Listesi'ne dahil edilmiştir.

10. yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları) Çalışmaları 3 bandının baskı maliyetinin bir kısmı; Pamukkale Üniversitesi, BAP 2012KRM013 no.lu projeden karşılanmıştır.

Laodikeia'yı yaşamak ve yaşatmak adına katkıda bulunan kurum ve kuruluşlar ile emeği geçen tüm çalışanlarımıza teşekkür ederim...

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

24 Kasım 2013-Denizli

KORUCUK KURTARMA KAZISINDA AÇIĞA ÇIKARTILAN MEZARLAR

The Tombs Unearthed in Korucuk Rescue Excavation

CELAL ŞİMŞEK* – HÜSEYİN BAYSAL** – MEHMET OKUNAK***

Abstract

During the reconstruction works of Denizli-Pamukkale road, within the boundaries of Korucuk district in Denizli, some funeral structures have been unearthed, some of which have been destroyed by the modern road. After the rescue excavation carried out in three different trenches by Denizli Museum Directorate, various type of graves such as vaulted hypogeum, vaulted hypogeum with arcosolium, stone built cist, tile covered pit and terracotta pipe have been unearthed.

This site in question is located in the East Road, which is still used today and extends from the Syrian Gate of Laodikeia to the ancient city of Colossae. Across this ancient road also lie the tombs, and the road is also characterized as the necropolis path. The plan types and the remains of the tomb structures unearthed have established that the necropolis site was utilized from Hellenistic Period to the early 7th century A.D., which is when the city was abandoned.

Keywords: Phrygia, Lycos, Laodikeia, Necropol, Korucuk

Anahtar Kelimeler: Frigya, Lykos, Laodikeia, Nekropol, Korucuk

Denizli İli, Korucuk Mahallesi, Korucuk Sulama Kanalı Köprüsü'nün kuzeybatısında ve güneydoğusunda, Denizli-Pamukkale yolunu genişletme çalışmaları sırasında; bir bölümü tahrip edilen mezar yapıları bulunmuştur¹ (Çiz. 1-2). Denizli Müze Müdürlüğü'nce üç farklı açmada yapılan kurtarma kazısı sonucunda; Tonoğlu Hypoje², Tonoğlu Arkosoliumlu Hypoje, Örgü Tekne³, Kiremit Çatma⁴ ve Pişmiş Toprak Künk gibi farklı tipte mezarlar açığa çıkartılmıştır (Çiz. 3-5). Sözü edilen mezarlarda gerekli olan çalışmalar yapıldıktan sonra koruma önlemleri alınarak, üzerinden genişletilen yol geçtiğinden tekrar gömülmüştür.

Söz konusu bu alan, Laodikeia Antik Kenti'nin Suriye Kapısı'ndan başlayarak Kolossai Antik Kenti'ne kadar uzanan ve günümüzde de hala kullanılmakta olan Doğu Yolu üzerinde yer almaktadır⁵ (Plan 1; Res. 1). Doğu Nekropolü üzerinde DSİ'nin 1950'li yıllarda açmış olduğu sulama kanalı alanında bulunan birçok mezar tahrip edilmiştir.

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı / Denizli. E-mail: csimsek@pau.edu.tr

** Denizli Müzesi Müdürü.

*** Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı / Denizli. E-mail: mokunak@pau.edu.tr

¹ Kurtarma kazılarında ortaya çıkartılan mezarlar ve hediyeleri, hem Laodikeia Doğu Nekropolü mezar tipleri ve ölü gömme gelenekleri, hem de tarihlenmeleri açısından birçok bilgi edinmemizi sağlamıştır.

² Laodikeia Güney Nekropolü'ndeki benzer örnek için bkz.; Şimşek vd. 2011, 12, Lev. 16: Res. 43; Şimşek 2013,418, Res. 559. Ayrıca Hierapolis'te de Hypoje Mezar örnekleri vardır. Bkz.; Şimşek 1997, 18.

³ Şimşek vd. 2011, 12; Şimşek 2013, 419, Res. 560-561.

⁴ Şimşek vd. 2011, 14; Şimşek 2013, 426, Res. 576-577.

⁵ Şimşek 2013, 85; Şimşek vd. 2011, 61.